

SPORT BEZ IGRE - PRANJE NOVCA

Ljiljana M. Fijat, Vojvođanska banka a. d. Novi Sad, Novi Sad

Aleksandar Čudan, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Stevan Tomašević, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

Sažetak

Sport je često povezan sa politikom. Izraženi profitni motivi u sportu doveli su do pojave novih problema, kao što su pranje novca i poslovna i moralna nepouzdanost učesnika. Neke od anomalija povezane su sa politički eksponiranim licima (*Politically exposed persons*, PEP).

Pružanje usluga u okviru bankarskog poslovanja, posebno kada je privatno bankarstvo u pitanju, podrazumeva veći stepen diskrecije i poverljivosti kod poslovanja sa politički eksponiranim licima u odnosu na obične klijente. Identifikovano je da politički eksponirana lica zloupotrebljavaju ovakve poslovne odnose. U radu je sprovedeno ispitivanje statistički značajnih razlika između domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom u odnosu na grupe procedura definisane prema PEP na osnovu Preporuke 6 Finansijske akcione radne grupe (*The Financial Action Task Force on Money Laundering*, FATF). Iako su domaće banke sa stranim kapitalom bile dužne da sprovedu procedure koje se odnose na preporuke FATF-a u istom obimu kao i matično društvo, nisu konstatovane značajne razlike između domaćih i stranih banaka kada je u pitanju implementacija Preporuke 6. Manjkavost propisa i nesprovođenje procedura ugrožava program reformi i predstavlja pretnju privatizaciji.

Ključne reči: pranje novca, sport, politički eksponirana lica (PEP), banke

SPORT WITHOUT GAME– MONEY LAUNDERING

Abstract

Sport is firmly connected to politics in the whole world, the Republic of Serbia being no exception. Pronounced motives of profit in sport led to the appearance of new problems, like money laundering and business and moral unreliability of the participants. Some of anomalies are connected with politically exposed persons (PEP).

Offering services within the banking industry, especially considering the private banking, entails a higher degree of discretion and confidentiality in comparison with the ordinary clients. Misuse of these business relationships by PEP has been identified. This paper surveys the statistically significant differences between domestic banks and the domestic banks with the foreign capital in relation to the groups of procedures concerning PEP based on the Recommendation 6 of the Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF. Although the domestic banks with the foreign capital were obliged to apply the procedures related to the FATF's Recommendations to the same extent as the Main Office, significant differences between domestic and foreign banks were not found, in terms of Recommendation 6. Inadequacy of regulations and lack of enforcement procedures jeopardize the program of reforms, threatening, the privatisation in sports.

Key words: Money laundering, Sport, Politically exposed persons (PEP), banks, Questionnaires

Uvod

Pranje novca je vremenski proces kretanja ilegalno stečenih sredstava, koji traje duže ili kraće, kroz ciklus transformacije sa ciljem da se legalizuju nelegalno stečena sredstva. Proračun Međunarodnog monetarnog fonda jeste da se između 500 milijardi do 1,5 biliona američkih dolara prljavog novca unese na međunarodno tržište kapitala svake godine. Međunarodni monetarni fond je, u ranim devedesetim godinama XX veka, procenio da je opranog novca 2%, a 2003. godine oko 5% globalnog društvenog proizvoda, što govori o porastu svetske količine opranog novca (International Monetary Fund, 2006). Prikazi vrednosti opranog novca za pojedine države znatno su iznad pomenutih.

Tehnike pranja novca razlikuju se u zavisnosti od količine novca koji se želi oprati, zakonodavstva, privrede i finansijskog tržišta, te izabranog načina delovanja (putem finansijskog ili nefinansijskog sektora). Optimalni uslovi za pranje novca su slabi zakoni sprečavanja pranja novca (*anti-money laundering*, AML), tehnologija koja se razvija i nekonzistentni internacionalni bankarski standardi. Pranje novca je postupak koji prevazilazi nacionalne granice, te i mehanizmi borbe protiv ovog oblika kriminala moraju imati međunarodni karakter. U poslednje vreme, sa problematikom pranja novca često je povezano i pitanje sprečavanja finansiranja terorizma.

Na globalnoj lestvici jedna od najaktuelnijih tehnika je pranje novca kroz sport. U Beloj knjizi o sportu koju je Evropska unija objavila 2007. godine ističe se da je sport suočen sa novim pretnjama i izazovima, kao što je komercijalni pritisak, iskorišćavanje mladih igrača, doping, korupcija, rasizam, ilegalno kockanje, nasilje i druge aktivnosti vezane za ovu važnu sporednu delatnost (FATF, 2009). Republika Srbija u ovome nimalo ne zaostaje za razvijenim zemljama. Profiti klubova, kao i velike zarade od prodaje igrača, odlaze u džepove funkcionera i niza u najmanju ruku sumnjivih osoba, koji, predstavljajući se kao menadžeri, kroz sport peru novac stečen prodajom droge ili u drugim nelegalnim poslovima.

Uočeno je da ovakve poslovne odnose zloupotrebljavaju politički istaknute ličnosti. Prema Bazelskom komitetu za regulativu i nadzor banaka (*The Basel Committee on Banking Supervision*) reč je o pojedincima koji su ili koji su bili na istaknutim javnim funkcijama, uključujući

šefove država ili vlada, više političare, više vladine funkcionere, sudske ili policijske zvaničnike, više rukovodioce javnih preduzeća i istaknute predstavnike političkih partija.

FATF je međuvladino telo čiji je cilj razvoj i unapređenje domaće i međunarodne borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Ova grupa je usvojila 1990. (i dopunila 1996. i 2003. godine) dokument pod nazivom *Četrdeset preporuka za borbu protiv pranja novca (The Forty Recommendations)* kojim se utvrđuje opšta strategija u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma. FATF je posle terorističkog napada na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine doneo *Posebne preporuke protiv finansiranja terorizma* u svrhu sprečavanja i presecanja puteva finansiranja terorizma. Revidirane preporuke od 2012. godine predstavljaju i standard za sprečavanje finansiranja razvoja oružja za masovno uništenje. Prema preporukama FATF-a članovi porodice i bliski saradnici funkcionera smatraju se funkcionerima. Revidiranim preporukama (nekadašnja P.6, nova P.12) područje primene preporuka za strane PEP ostalo je nepromenjeno, ali je prošireno na domaće PEP i PEP iz međunarodnih organizacija, u zavisnosti od stepena rizika. U slučajevima višeg rizika zahteva se primena dodatne dužne marljivosti u poslovanju sa klijentom (*Customer due diligence*, CDD).

Isprepletani interesi mafije i biznismena, uz stotine miliona evra koji godišnje prolaze kroz fudbal, daleko su od očiju javnosti i do sada nisu bili predmet ozbiljnije istrage državnih organa. Takođe, do sada nije artikulisana borba protiv pranja novca stavljanjem političkih lidera i njihovih finansija u središte delovanja. U ovom radu sprovedeno je istraživanje aktivnosti banaka radi utvrđivanja doprinosa stranog kapitala u bankarskom sektoru smanjenju rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, shodno zahtevima FATF-a, u odnosu na evaluaciju P.6 (nove P.12) za suprotstavljanje pranju novca i finansiranju terorizma koje su preduzete na državnom planu.

U prvom delu rada, nakon Uvoda, definisan je pojam pranja novca kroz istorijski nastanak međunarodne regulative i PEP u smislu Direktive Evropske unije (EU) 2006/70/EZ. Drugi deo razmatra sport kao izvor ili uzročnik kriminaliteta. S obzirom na to da postoje veze između nezakonitih aktivnosti, sporta i političara, izneti su slučajevi pranja novca sa aspekta ove problematike. Banke i

druge finansijske institucije van javnog sektora dužne su da sprovede radnje i mere za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma, što je u Republici Srbiji regulisano istoimenim Zakonom iz 2009. godine. Kada je reč o PEP licima, pored primene uobičajenih radnji i mera poznavanja i praćenja stranke, ove institucije su sužne da preduzimaju dodatne mere obezbeđenja i prate njihove aktivnosti kako bi se uverile da nije u pitanju neki oblik *pranja novca* i finansiranja terorizma. U tom smislu, banke su obavezne da kod otvaranja računa, pored identifikacije PEP, kao i firmi koje su sa tim licima povezane, vrše i ove dodatne mere. Sprovedenje navedenih dužnosti banaka je predmet istraživanja u ovom radu. U okviru ovog dela prezentovan je opis metoda koje su u istraživanju korišćene, kao i podataka koji će se u ispitivanju upotrebiti. Istraživanje je sprovedeno tokom 2008. i 2010. godine, pa je, shodno navedenom, prezentovano. Osnovni rezultati sprovedenog istraživanja i diskusija dati su u Zaključku.

Regulativni okvir i definicije

Izraz *pranje novca* nastao je u Sjedinjenim Američkim Državama dvadesetih godina XX veka. Prema nekim izvorima, osuda Al Kapoena (*Al Capone*) za utaju poreza tridesetih godina prošlog veka uticala je na ekspanziju pranja novca. Majer (Mayer) Lanski, poučen događajima sa Al Kaponeom, uložio je novac u švajcarske banke, koji je zatim vraćao u SAD kao pozajmice različitim firmama koje su posedovale kriminalne organizacije. Ovaj termin, povodom navedene pojave, prvi su počeli da koriste novinari, a docnije ga je preuzela i nauka. Časopis Gardijan (*The Guardian*) je 1973. godine, tokom afere Votergejt uveo termin *pranje novca* (radilo se o iznosu od 200.000,00 američkih dolara predviđenih za finansiranje republikanske predizborne kampanje).

Prva konvencija sa definicijom pranja novca, ali ograničena samo na krivična dela povezana s drogom, jeste Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nedozvoljene trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancama (Bečka konvencija) doneta 1988. godine u Beču. Propisuje obavezno oduzimanje predmeta, imovinske koristi stečene krivičnim delom ili njene protivvrednosti, uključuje istražna ovlašćenja i tehnike i promovise međunarodnu saradnju država članica.

Konvencija UN protiv transnacionalnog organizo-

vanog kriminala usvojena je u Palermu 2000. godine. Članom 3. Konvencije određuje se pojam i karakteristike krivičnog dela pranja novca. Konvencija će se primenjivati na prevenciju, istragu i sudsko gonjenje krivičnih dela utvrđenih u tekstu Konvencije (uključujući pranje novca i korupciju) i druge teške zločine definisane u čl. 2. (b) referencom o kazni od najmanje četiri godine. Konvencija se primenjuje u slučaju teških zločina definisanih u čl. 2. Konvencije ukoliko je krivično delo po prirodi transnacionalno i podrazumeva grupu za organizovani kriminal.

Konvenciju o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom doneo je Savet Evrope 8. novembra 1990. godine u Strazburgu. Ova konvencija poznata je i pod nazivom Strazburška konvencija. Osnovna definicija pranja novca u članu 6. Konvencije zasnovana je na definiciji korišćenoj u članu 3. Konvencije UN iz 1988. godine i zahteva da se pranje novca ili bilo koja druga vrsta srodne aktivnosti tretira kao krivično delo. U odnosu na Bečku konvenciju propisana je obaveza državama potpisnicama da sva predmetna krivična dela kriminalizuju kao pranje novca, a ne samo trgovinu drogom.

Savet Evrope je doneo 2005. godine Konvenciju o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (Varšavsku konvenciju) čiji je cilj bio revidirati i ažurirati Strazburšku konvenciju iz 1990. godine. Konvencijom se u u čl. 9. propisuje da svaka potpisnica ugovora treba da donese i takve zakonske i druge moguće mere da u svom nacionalnom zakonodavstvu definiše kao krivična dela s predumišljajem:

- a) zamenu ili prenos imovine, za koju se zna, da je imovinska korist, iza koje je prikriven ili se prikriva nelegalan izvor ili se pomaže osobi, koja je učestvovala u izvršenju prethodnog krivičnog dela, da bi izbegla pravne posledice svoje radnje;
- b) sakrivanje ili prikrivanje pravne prirode, izvora, mesta imovine, raspolaganja njome, njenog kretanja, vlasništva ili prava u vezi sa imovinom, kad se zna da je takva imovina imovinska korist;
- c) pribavljanje, posedovanje ili upotreba imovine, kad se uz uzimanje zna, da je bila takva imovina imovinska korist;
- d) učestvovanje, povezivanje ili tajni dogovor o

izvršenju ili pokušaju izvršenja bilo kojeg krivičnog dela u skladu s tim članom, kao i pomoć, navođenje, omogućavanje i savetovanje pri izvršenju takvog krivičnog dela.

FATF definiše pranje novca na sledeći način: „Cilj velikog broja kriminalnih radnji je da generišu ili stvaraju profit za pojedince i grupe koje izvršavaju te radnje. Pranje novca je prerada tih kriminalnih prihoda da bi se sakrilo njihovo nelegalno poreklo. Ovaj proces je od kritične važnosti, jer omogućava kriminalcima da koriste ove profite, a da ne dovode u opasnost njihove izvore.” (FATF, 2003). U Preporuci 1. FATF promoviše inkriminisanje pranja novca od strane država na osnovu Bečke i Palermo konvencije.

Savet Evropske unije je 1991. godine doneo Direktivu o sprečavanju upotrebe finansijskog sistema u svrhe pranja novca (91/308/EEC). Prilikom donošenja Direktive Evropska unija je pošla od potrebe da obezbedi integritet i neuprljanost finansijskog sistema kao jednog od uslova za stvaranje Jedinistvenog tržišta.

Za svrhe ove Direktive definicija pranja novca uzeta je iz Bečke konvencije. Pošto se pranje novca ne javlja samo u pogledu krivičnih dela povezanih sa drogom, nego i onih stečenih drugim kriminalnim aktivnostima (kao što su organizovani kriminal i terorizam), u čl. 1. kaže se da „države članice treba u svom zakonodavstvu da prošire dejstvo Direktive, kako bi bili uključeni prihodi stečeni takvim aktivnostima, u meri u kojoj postoji verovatnoća da budu oprani, što opravdava sankcije po toj osnovi”. (Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 14/1990). Prema tome, definicija pranja novca odnosi se na sve kriminalne aktivnosti, a ne samo na slučajeve trgovine drogom. U narednim godinama članice EU su prihvatile poziv da delo pranja novca prošire na teška krivična dela, a neke su donele zakone kojima su dela pranja novca proširile na sva krivična dela. Prema članu 6. Konvencije Saveta Evrope iz 1990. godine, „takva dela u svakom slučaju moraju obuhvatiti i ona koja su kažnjiva lišavanjem slobode ili pritvorom u trajanju od najviše godinu dana ili, za one države koje imaju minimalni prag za krivična dela u njihovim pravnim sistemima, dela kažnjiva lišavanjem slobode ili zatvorom u trajanju od najmanje šest meseci” (Gilmore, 2008, str. 194).

Na istim osnovama pojam pranja novca najopsežnije

je definisan u čl. 1. danas važeće Direktive EU 2005/60/EZ o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhe pranja novca i finansiranja terorizma, kao:

- (a) konverzija ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od kriminalne aktivnosti ili od učestvovanja u takvoj aktivnosti,
- (b) prikrivanje ili lažno prikazivanje činjenica o imovini (prave prirode, porekla, mesta, obeležja, premeštanja, prava na, ili svojine nad imovinom),
- (c) sticanje, držanje ili korišćenje imovine, sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od kriminalne aktivnosti ili od učestvovanja u toj aktivnosti,
- (d) učestvovanje, udruživanje radi činjenja, pokušaj činjenja i pomaganje, potpomaganje, omogućavanje i podsticanje na činjenje neke od aktivnosti pomenutih u prethodnim tačkama.

Direktivom 2006/70/EZ utvrđene su mere za sprovođenje Direktive 2005/60/EZ, u vezi sa tehničkim: 1) aspektima definicije PEP, 2) kriterijumima za procenu određenih situacija (Da li predstavljaju nizak rizik od pranja novca i finansiranja terorizma?) i 3) izuzecima (Da li je opravdano, povremeno i u određenim slučajevima, izuzeti primenu Direktive iz 2005. godine kod određenih pravnih i fizičkih lica koje sprovode finansijsku aktivnost?).

Član 2. tačka 1. Direktive 2006/70/EZ izričito navodi da se pod pojmom *politički izloženih osoba* smatraju fizička lica koja su na istaknutim javnim funkcijama i članovi najuže porodice tih lica za koje se zna da su bliski saradnici tih lica, i to: predsednici država, predsednici vlada, ministri, zamenici i pomoćnici ministara, članovi parlamenata, članovi vrhovnih sudova, ustavnih sudova ili drugih visokih sudskih organa čije presude ne mogu biti predmet žalbe (osim u izuzetnim okolnostima), članovi revizorskih sudova i saveta centralnih banaka, ambasadori, otpravnici poslova i visoko rangirani oficiri oružanih snaga, i članovi upravnih, izvršnih ili nadzornih organa državnih preduzeća. Članom 2. tačka 2. Direktive propisano je da se pod članom uže porodice podrazumevaju: bračni partner, vanbračni partner, deca i njihovi bračni i vanbračni partneri i roditelji. Članom 2. tačka

3. Direktive propisano je da se pod užitim saradnikom smatraju: a) fizičko lice koje ima zajedničko vlasništvo pravnog lica ili uspostavljen poslovni odnos ili ima bilo koje druge bliske poslovne odnose sa politički eksponiranim licem i b) fizičko lice koje je vlasnik pravnog lica koje ima poslovni odnos za koji se zna da je uspostavljen radi dobiti politički eksponiranog lica. Mere pojačane dužne marljivosti za lice koje je prestalo da obavlja istaknutu javnu funkciju, neku od napred pomenutih, u periodu od najmanje godinu dana, ovlašćeni subjekat (banka, u sprovedenom istraživanju) nije obavezan da primenjuje i da ovo lice smatra za politički eksponirano lice.

Pranje novca u sportu

Sport je moguće definisati kao slobodnu ljudsku aktivnost usmerenu na razvoj psiho-fizičkih sposobnosti, pri čemu se nivo dostignutih mogućnosti iskazuje kroz nastojanje da se ostvari maksimalni rezultat u takmičenju sa drugima, ili se, pak, radi o nadmetanju sa samim sobom. Takođe, pod sportom se podrazumeva i fizička aktivnost radi unapređenja zdravlja ili psihičke relaksacije (Autonomna pokrajina Vojvodina, Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu, 2007).

Sport kao fenomen, bez obzira na svoje pozitivne vrednosti, može biti podložan organizovanom kriminalu, korupciji i pranju novca. Na globalnoj lestvici kriminalnih radnji najaktuelnije je pranje novca kroz sve one sportove koji su popularni, finansijski atraktivni ili su tradicionalno vezani za kriminalni milje (fudbal, auto i trke konja, boks, kik boks), kao i kod transfera igrača. To, zapravo znači, da bi gotovo svi sportovi mogli biti na meti kriminalaca, iako iz različitih razloga (FATF, 2009). Na priliv prljavog novca posebno su osetljive zemlje u tranziciji, gde se promene odvijaju u okruženju slabih i neizgrađenih tržišta ili na tržištu prilagođenih institucija, što dovodi do brojnih nepravilnosti, uključujući i priliv prljavog novca i prateće manifestacije u vezi sa tim (Šuput, 2009, str. 26).

Imajući u vidu internacionalizaciju sporta, znatne novčane tokove i veliki finansijski interes, pranje novca predstavlja posebnu opasnost za tržište fudbalera. U Republici Srbiji država na dva najveća fudbalska kluba troši više novca nego na grad veličine 40.000 stanovnika. Fudbal je, pre svega, atraktivan sa aspekta masovnosti. U svetu u fudbalu ima 38 miliona registrovanih igrača i pet

miliona registrovanih sudija. Fudbal ima najmasovniju publiku i prisutan je u svim zemljama sveta, a u većini je i najbitniji sport. Međunarodna sportska federacija FIFA procenila je da je vrednost samo evropskog fudbala oko 13,8 milijardi evra. Od toga 4,2 milijarde odlaze na plate u samo pet glavnih evropskih liga i samo 98 klubova. Kriminalci kupuju fudbalske klubove, obavljaju transfere fudbalera, kontrolišu klađenje, prava na prenose, sponzorstva i prava na oglašavanje i na taj način zloupotrebljavaju fudbal za pranje novca (FATF, 2009).

Zloupotrebe fudbala i drugih sportova za pranje novca dovodi do urušavanja sistema sportskih vrednosti. U izveštaju FATF-a navodi se preko dvadeset modaliteta pranja novca u fudbalskom sektoru, i to od jednostavnih slučajeva krijumačarenja velikih količina novca do složenih međunarodnih. Na primeru Meksika navodi se da je korumpirani PEP i pseudo-biznismen, povezan sa lokalnim zvaničnicima, stekao profitabilni tim u profesionalnoj fudbalskoj ligi. Putem ovog tima on je ostvario saradnju sa političarima i službenicima raznih nivoa vlasti. Ostvarene kontakte koristio je za obezbeđivanje velikih javnih radova (FATF, 2009).

U Republici Srbiji S. R. se nagodila sa Višim tužilaštvom u Beogradu na godinu dana kućnog zatvora i milion i po evra novčane globe, a teretila se za neovlašćeno držanje jedanaest pištolja u kući i nelegalne transfere deset fudbalera Fudbalskog kluba „Obilić” u inostrane klubove u vremenskom periodu od 2000. do 2003. godine. Nagodba je izazvala brojne osude u javnosti. Mnogi su smatrali da je ona zaštićena i da zakon nije isti za sve, zahvaljujući njenim dobrim odnosima sa predstavnicima vlasti (Stanković, 2013, str. 206).

Borba protiv pranja novca postala je jedan od prioriteta međunarodne zajednice, imajući u vidu da su korupcija, nedostatak transparentnosti, zloupotrebe političkih položaja i nedostatak kontrole na svim nivoima povećali volumen finansijskih krivičnih dela. Međunarodne, regionalne i nacionalne inicijative preduzete od strane Evropske unije, nacionalnih državnih organa, sportskih organizacija, FIFA, Međunarodnog olimpijskog odbora (IOC), Unije evropski fudbalskih asocijacija (UEFA) i Fudbalske asocijacije postale su više nego energične, ali ne i dovoljne u izražavanju zabrinutosti i prepoznavanju potrebe za borbom protiv pranja novca u sportu (Fijat, 2011). Državni organi i finansijske institucije treba da

obrate posebnu pažnju na kontrolu finansijskih transakcija povezanih sa politički eksponiranim licima, kao što se navodi u izveštaju Manivala (*Moneyvala*) o stanju napretka Crne Gore iz 2009. godine (Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, 2009). Ista je situacija i kada je Republika Srbija u pitanju.

Istraživanje

Najvažniji mehanizam raspolaganja dobiti stečene iz kriminalnih aktivnosti predstavljaju banke, ali se poslovi pranja novca vrše i u nebankarskom sektoru, a posebnu oblast predstavljaju osiguravajuće kuće, brokerska društva, gotovinsko poslovanje i sektor nebankarskih finansijskih usluga (*Money Remittens*, *Western Union*), jer su postojeći metodi pranja novca ograničeni samo maštovitošću kriminalnih organizacija. U Republici Srbiji Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma iz 2009. godine izričito propisuje pojedine radnje i mere koje su banke i druge finansijske institucije van javnog sektora dužne da preduzimaju. Banka i druge institucije su dužne da u slučaju uspostavljanja poslovnog odnosa ili vršenja transakcija sa fizičkim licima koja su strane političke eksponirane ličnosti vrši pojačane mere poznavanja i praćenja stranke. Propisana je čl. 30 obaveza utvrđivanja postupka uspostavljanja poslovnog odnosa sa stranim PEP, kao i dodatne mere koje su banka i druge institucije dužne da vrši ako utvrde da je stranka postala politički eksponirano lice u toku trajanja poslovnog odnosa. Osnovni dodatni zahtev jeste da je banka i druga institucija dužna da pribavi podatke o poreklu imovine koja je ili će biti predmet poslovnog odnosa, odnosno transakcije i to iz isprava i druge dokumentacije koju podnosi stranka. Ako navedene podatke nije moguće pribaviti kako je navedeno, banka i druge institucije će o poreklu sredstava uzeti pismenu izjavu neposredno od stranke.

Zaposleni kod banke i druge institucije koja vodi postupak uspostavljanja poslovnog odnosa sa PEP, dužan je da, pre uspostavljanja tog odnosa pribavi pismenu saglasnost odgovornog lica u banci ili drugoj finansijskoj instituciji.

Ako zaposleni u banci i drugoj instituciji utvrdi da je klijent ili stvarni vlasnik klijenta postao politički eksponirano lice u toku poslovnog odnosa, dužan je da primeni

pojačane mere poznavanja i praćenja stranke, a za nastavak poslovnog odnosa sa tim licem mora se pribaviti pismena saglasnost odgovornog lica kod banke ili druge finansijske institucije.

Uspostavljanje poslovnog odnosa sa fizičkim licem koje je politički aktivno, može izložiti banku i drugu instituciju riziku. Proceduru pojačane dužne marljivosti treba primenjivati na politički izložena lica sa boravištem u stranim zemljama. Rizik naročito raste ako otvaranje računa zahteva lice iz neke od zemalja poznatih po korupciji i čija regulativa sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma nije prema međunarodno prihvaćenim standardima. Da bi se izbegao eventualni rizik, banka i druge institucije su dužne da procenjuju rizik zemlje porekla klijent da bi utvrdile da li potiče iz zemlje poznate po korupciji (Fijat, 2012, str. 48-49).

Predmet i cilj istraživanja je utvrđivanje doprinosa stranog kapitala u bankarskom sektoru smanjenju rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, shodno zahtevima Preporuke 6 FATF. Istraživanje ponašanja banaka shodno zahtevima FATF predstavlja deo opsežnijeg istraživanja. Anketni upitnik Sprečavanja pranja novca (*Anti-money laundering*, AML) obuhvatio je procenu sprovođenja sledećih FATF preporuka koje se odnose na finansijske institucije: Preporuke 5 do 8, 6, 7, 8, 9, 4, 10 i posebne preporuke VII, Preporuke 11 i 21, Preporuke 13 i posebne preporuke IV (Fijat, 2010, str. 161-180).

Analiza je izvršena 2008. tokom primene Zakona o sprečavanju pranja novca iz 2005. (kojim nisu bile propisane pojačane radnje i mere kada su PEP u pitanju) i 2010. godine, nakon donošenja Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma iz 2009. godine. Od domaćih banaka sa stranim kapitalom očekivalo se da sprovedu procedure kada su PEP u pitanju u istom obimu kao i matično društvo, tj. da su prilikom prvog istraživanja bile usaglašene sa Preporukom 6. FATF u većoj meri u odnosu na stepen implementacije preporuke u tada važećem srpskom zakonu.

Uzorak je bio prigodni, sačinjen od 14 banaka od ukupno 35, koliko ih je bilo u Srbiji u 2008. godini, što je predstavljalo 40% od ukupnog broja banaka. Ukupan broj zaposlenih u svim bankama je bio 30.954, a banke koje su odgovarale na Upitnik imale su 16.952 zaposlenih, tj. zastupljene su bile po broju zaposlenih sa 54,77%. Na dan 30.09.2010. godine u Republici Srbiji su poslovale

33 banke. Ponovljenim anketnim upitnikom obuhvaćeno je 11 banaka (u anketi nisu učestvovala jedna srpska državna i dve strane banke sa austrijskim kapitalom), što je predstavljalo 33,33% od ukupnog broja banaka koje su poslovala u Srbiji. Anketirane banke su imale 12.410 zaposlenih, dok je ukupan broj zaposlenih u bankama bio 30.876 (krajem drugog kvartala 2010. godine), tako da su anketirane banke po broju zaposlenih bile zastupljene sa 40,19%. Shodno navedenom, ocena ispunjenosti preporuka FATF u bankama prema rezultatima istraživanja sprovedenom 2010. u odnosu na 2008. godinu vršena je za 11 banaka.

U anketi su učestvovala odgovorna i ovlašćena lica za AML iz domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom, i to iz: Evropske unije (Austrije, Francuske, Holandije, Italije, Grčke i Mađarske), SAD-a, i banaka u čije je vlasništvo delimično ušla Evropska banka za obnovu i razvoj. Zakon iz 2009. godine obavezuje banke i druge finansijske institucije da imenuju ovlašćeno lice i njegovog zamenika, uslove koje ovlašćeno lice mora da ispunjava i obaveze ovlašćenog lica (čl. 39-41). Takođe, zabranjeno je odavanje podataka o ovim licima neovlašćenim osobama, što je moglo predstavljati problem prilikom dostavljanja ankete. Ove odredbe su, shodno međunarodnim standardima, u svoja interna akta imale implementirane domaće banke sa stranim kapitalom i pre donošenja Zakona iz 2009. godine.

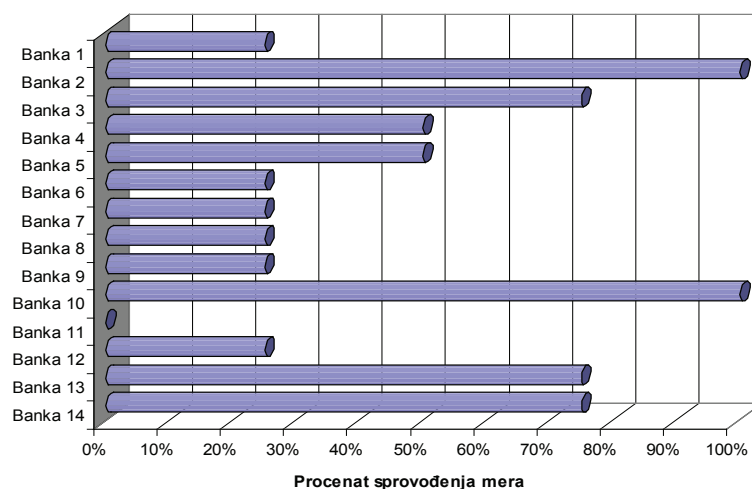
Na osnovu Preporuke 6 FATF-a koja se odnosi na obaveznu proveru politički eksponiranih klijenata definisano je pitanje u AML upitniku koje se sastoji od ukupno

četiri postupka. Pitanje je glasilo „Da li banka ima proceduru koja nalaže:

- 01 – postupak po kome utvrđuje da li je potencijalni klijent, klijent ili vlasnik-korisnik politički eksponirana ličnost;
- 02 – pribavljanje podataka od politički eksponirane ličnosti o poreklu imovine koja je ili će biti predmet poslovnog odnosa;
- 03 – pribavljanje saglasnosti Izvršnog odbora banke;
- 04 – praćenje transakcija i drugih poslovnih aktivnosti politički eksponiranih ličnosti u toku trajanja poslovnog odnosa sa posebnom pažnjom?“

Za potrebe prikaza i ispitivanja prikupljenih podataka u radu primenjena je metoda statističke deskripcije i grafičkog prikaza (vizuelizacije). U radu su, takođe, korišćene opšte naučne metode, anketa, kao i postupci logičkog zaključivanja.

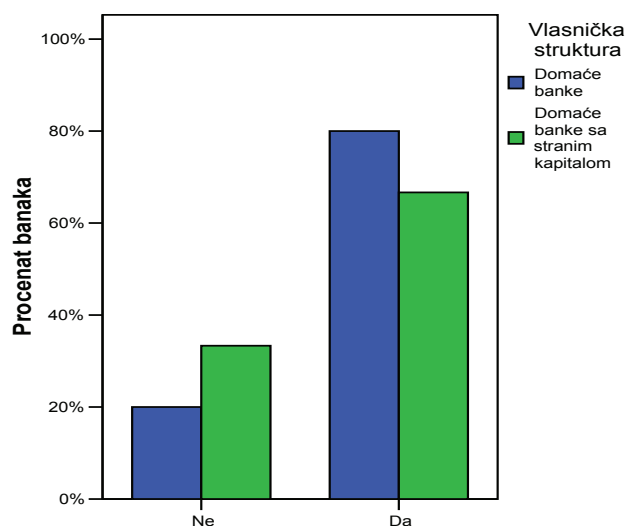
Na grafikonu koji sledi prikazan je stepen ispunjenosti procedura iz AML upitnika u ispitivanju iz 2008. godine.

Grafikon 1. Procentualni odnos sprovođenja mera predviđenih Preporukom 6 FATF-a iz AML upitnika među ispitanim bankama

Kao što se može videti na grafikonu, dve ispitane banke sprovedu sve postupke, dok jedna banka ne razlikuje politički eksponirane ličnosti od ostalih klijenata.

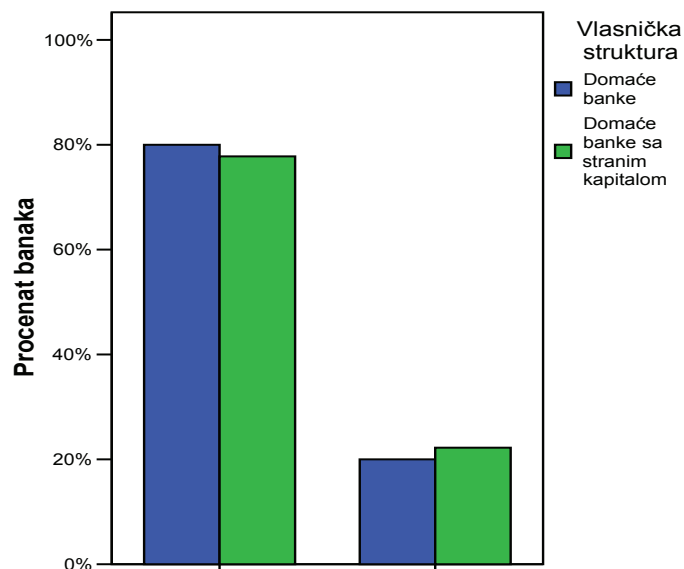
Sledeći grafikon prikazuju odgovore banaka na pitanja o postupcima obavezne provere PEP:

	Vlasnička struktura		Total	
	Domaće banke	Domaće banke sa stranim kapitalom		
P21_1 Proveru da li je klijent politički eksponirana ličnost				
	Ne	1	3	4
	Da	4	6	10
Total		5	9	14

Grafikon 2. Ukoliko je klijent politički eksponirana ličnost, banka vrši proveru relevantnih informacija i podataka

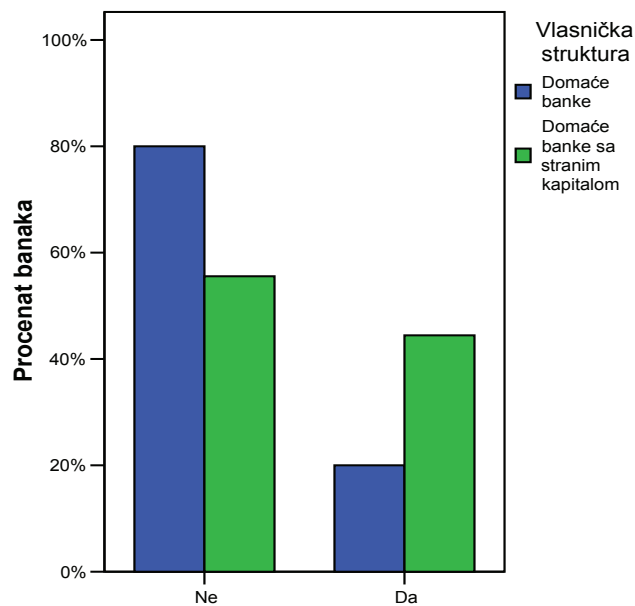
Vrednost Hi-kvadrat testa iznosi $\chi^2=0,28$ (df=1 p=0,60). Dakle, ne postoje statistički značajne razlike među grupama domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom u odnosu na primenu ove preporučene mere.

		Vlasnička struktura		Total
		Domaće banke	Domaće banke sa stranim kapitalom	
P21_2 Pribavljanje podataka o poreklu imovine	Ne	4	7	11
	Da	1	2	3
Total		5	9	14

Grafikon 3. Ukoliko je klijent politički eksponirana ličnost, banka vrši pribavljanje podataka o poreklu imovine

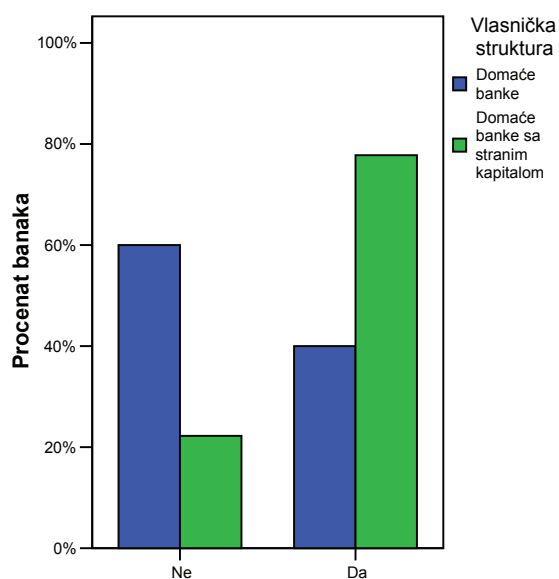
Vrednost Hi-kvadrat testa iznosi $\chi^2=0,01$ (df=1 p=0,92). Dakle, ne postoje statistički značajne razlike među grupama domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom u odnosu na primenu ove preporučene mere.

		Vlasnička struktura		Total
		Domaće banke	Domaće banke sa stranim kapitalom	
P21_3 Pribavljanje saglasnosti Izvršnog odbora banke	Ne	4	5	9
	Da	1	4	5
Total		5	9	14

Grafikon 4. Ukoliko je klijent politički eksponirana ličnost, banka vrši pribavljanje saglasnosti izvršnog odbora banke

Vrednost Hi-kvadrat testa iznosi $\chi^2=0,84$ (df=1 p=0,36), dakle, ne postoje statistički značajne razlike među grupama domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom u odnosu na primenu ove preporučene mere.

		Vlasnička struktura		Total
		Domaće banke	Domaće banke sa stranim kapitalom	
P21_4 Posebno praćenje transakcija i poslovnih aktivnosti	Ne	3	2	5
	Da	2	7	9
Total		5	9	14

Grafikon 5. Ukoliko je klijent politički eksponirana ličnost, banka vrši posebno praćenje transakcija i poslovnih aktivnosti

Vrednost Hi-kvadrat testa iznosi $\chi^2=2,00$ ($df=1$, $p=0,16$), dakle, ne postoje statistički značajne razlike među grupama domaćih banaka i domaćih banaka sa stranim kapitalom u odnosu na primenu ove preporučene mere.

Kao što se može videti iz grafikona, veoma mali broj banaka pribavlja podatke o poreklu imovine od politički eksponiranih ličnosti i saglasnost izvršnog odbora banke

pri poslovanju sa politički eksponiranim ličnostima, dok proveru relevantnih podataka i posebno praćenje transakcija i poslovnih aktivnosti PEP primenjuje većina ispitanih banaka (Fijat, 2010, str. 280-283).

Uvođenje odgovarajućih postupaka za prepoznavanje politički eksponiranih ličnosti propisano je Zakonom iz 2009. godine, pa su banke na pitanja u vezi PEP odgovarale na sledeći način:

Tabela 1. Odgovori banaka - provera politički eksponiranih klijenata

Država/P 6.	Istraživanje 2008. godine	Istraživanje 2010. godine
Srbija	25%	88%
SAD	25%	88%
Mađarska	25%	100%
Italija	25%	75%
Grčka	100%	100%
Francuska	63%	100%
Austrija	75%	100%

Rezultati ispitivanja iz 2010. godine pokazuju da banke u mnogo većoj meri obraćaju pažnju na proveru politički eksponiranih klijenata.

Zaključak

Međunarodne organizacije i tela razvili su sveobuhvatne strategije borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma, koje su države dužne da implementiraju u nacionalna zakonodavstva. Nedostatak koordinacije između međunarodnih organizacija stvorio je ogroman teret izgrađene legislative za subjekte sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Sport doprinosi društvenom i kulturnom razvoju i ima značajnu ulogu u privrednim i makroekonomskim dešavanjima. Međutim, sve veća internacionalizacija doprinela je da se sport koristi kao mehanizam za izvođenje različitih kriminalnih aktivnosti, poput trgovine ljudima, korupcije, trgovine drogom, poreskih pronevera i pranja novca. Određeni slučajevi upućuju na pranje novca u sportu od strane PEP.

Potencijalne mogućnosti zloupotrebe poslovnih odnosa između klijenata i banke, posebno kada je privatno bankarstvo u pitanju, nalaze se u nedovoljnoj proveru legalnosti sredstava koja ova lica poseduju. Program banaka za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma kada su PEP u pitanju zasniva se na obavezama propisanim nacionalnom regulativom, shodno Preporuci 6. (novoj Preporuci 12.) FATF-a. Iako su domaće banke sa stranim kapitalom bile dužne da sprovedu procedure koje se odnose na preporuke FATF u istom obimu kao i matično društvo, i da su zemlje iz kojih dolaze te banke u Republiku Srbiju u većoj meri implementirale FATF-ove preporuke u odnosu na lokalnu regulativu, u istraživanju iz 2008. godine nisu konstatovane značajne razlike. I domaće banke i domaće banke sa stranim kapitalom su u mnogo većoj meri, shodno zahtevima iz Zakona iz 2009. godine, implementirale propisane procedure.

Društveni cilj ovog istraživanja je obezbeđenje naučnih saznanja, kao osnove za preduzimanje u našoj zemlji određenih društvenih mera (donošenje propisa - regulative i kontrole) u oblasti sprečavanja pranja novca, kada su PEP u pitanju. Preporukom 12. FATF iz 2012. godine dodatne mere dužne marljivosti u poslovanju sa klijentom propisane su ne samo za strane PEP, već i za domaće

funkcionere i funkcionere međunarodnih organizacija uzimajući u obzir osetljivost na rizik – u situacijama s povećanim rizikom, pa je Republika Srbija dužna i kod domaćih PEP da sprovodi dodatne mere, kao i kod PEP iz međunarodnih organizacija. Članovi porodice i bliski saradnici politički izloženih lica podležu istim merama kao i politički izložena lica.

Sport je ogledalo društva. U Republici Srbiji je, prema mnogim mišljenjima, po Zakonu o privatizaciji iz 1997. godine, politička vlast elite pretvorena u ekonomsku. Tome su doprineli i manjkavost propisa i neodgovornost da se obezbedi da razne poslovne aktivnosti i institucije ostaju valjane i pravilne, u skladu sa svim regulatornim uslovima koji se primenjuju na finansijski sektor, kao što je konstatovano u sprovedenom istraživanju. Imajući u vidu slabu kontrolu i nedovoljnu razvijenost institucija uopšte, opasnosti od pranja novca u predstojećoj privatizaciji u sportu još su izraženije.

LITERATURA

- Autonomna pokrajina Vojvodina, Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu. (2007). *Strategija razvoja sporta u AP Vojvodini*. Preuzeto 5. januara 2014. godine sa www.sio.vojvodina.gov.rs/.../strategija-razvoja-sporta.
- Commission Directive 2006/70/EC laying down measures for Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council as regards the definition of "politically exposed person" and the technical criteria for simplified customer due diligence procedures and for exemption on grounds of a financial activity conducted on an occasional or very limited basis. Preuzeto 15. oktobra 2010. godine sa kzpeu.seio.gov.rs/Revidirani_NPI_2009-10.doc
- Council Directive of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering (91/308/EEC). *Official Journal*, (1991). L166 of 28.06.1991. Preuzeto 17. januara 2014. godine sa www.unicri.it/.../Money/Council%20Directive%2091_308_Use%20of%20Financial%20System%20for%20Money%20Launderi
- Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, 2005. (Official Journal L309/15 of 25.11.2005). Preuzeto 23. februara 2014. godine sa <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005>.
- Fijat, Lj. (2010). *Sprečavanje pranja novca u oblasti bankarstva*. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Fijat, Lj. (2011). *Pranje novca u sportu*. U: VII-ma međunarodna naučna konferencija i VI-ti kongres crnogorske sportske akademije, Herceg Novi 1-4. april.
- Fijat, Lj. (2012). *Mere protiv pranja novca u bankama*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Financial Action Task Force, FATF (2003). Poglavlje 5 – *Akcija na međun-*

arodnom nivou. Preuzeto 5. novembra 2006. godine sa www.fatf-gafi.org.

Financial Action Task Force Report, FATF: *Money Laundering through the Football Sector*. (2009). Paris. Preuzeto 10. aprila 2010. godine sa www.fatf-gafi.org.

Financial Action Task Force, FATF: *International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation*. (2012). Paris. Preuzeto 22. novembra 2013. godine sa www.fatf-gafi.org.

Gilmore, W.C. (2008). *Priljavi novac. Razvoj međunarodnih mera za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma*. Beograd: PLUS.

International Monetary Fund: *Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Review of the Quality and Consistency of Assessment Reports and the Effectiveness of Coordination*. April 18, 2006. Preuzeto 25. juna 2006. godine sa <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2006/041806r.pdf>

Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, sačinjena u Strazburu (Strazburška konvencija), doneta 1990. godine. Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori, i Službeni list SCG - Međunarodni ugovori, br. 7 (2002) i br. 18 (2005).

Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (Varšavska konvencija), doneta 2005. godine, potpisana 16. maja 2005. godine. Službeni glasnik RS, br. 19 (2009).

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, sa dopunskim protokolima (Palermo konvencija) doneta 2000. godine. Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori, (2001). 6.

Konvencija Ujedinjenih nacija o protivzakonitom prometu opojnih droga i psihotropnih supstanci (Bečka konvencija), doneta 1988. godine. Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori, (1990). 14.

Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom (Strazburška konvencija), doneta 1990. godine ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", broj 7/02 i "Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", broj 18/05); Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 14/1990.

Stanković, B. (2013). *Insajder, moja priča*. Beograd: Samizdat B92.

Šuput, D. (2009). *Sport i privatizacija*. Beograd: Institut za uporedno pravo i sportski fond Zepter.

The Basel Committee on Banking Supervision. (2001). *Customer due diligence for banks*. Preuzeto 6. januara 2011. godine sa <http://www.bis.org/publ/bcbs85.pdf>.

Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. (2009). *Izveštaj III runde evaluacije o napretku Crne Gore u oblasti borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma*. Preuzeto 15. februara 2014. sa www.aspn.gov.me.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (2009). Službeni glasnik RS. 20, 72, 91.

Datum prijave rada: 05.05.2014.

Datum prihvatanja rada: 10.07.2014.

Kontakt

Ljiljana M. Fijat, Vojvođanska banka a. d. Novi Sad, Trg slobode 7, Novi Sad
E-mail: fijat.ljiljana@gmail.com

Aleksandar Čudan, Kriminalističko-policijska akademija, Cara Dušana 196, Zemun, Beograd
E-mail: aleksandar.cudan@kpa.edu.rs

Stevan Tomašević, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Vladimira Petrovića-Valtera 4, Novi Sad
E-mail: stevan.tomasevic@vps.ns.ac.rs